

dr hab. Martyna Koszkała, prof. UG
Zakład Historii Filozofii Starożytnej,
Średniowiecznej i Nowożytnej
Instytut Filozofii
Uniwersytet Gdański

Gdańsk, 15.02. 2026

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Pauliny Chojnackiej pt. „Marsilii de Inghen *Quaestiones super libros I-II, IV-X, XII ‘Metaphysicae’ Aristotelis*. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna księgi VI”, napisanej pod kierunkiem dr. hab. Wandy Bajor, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Filozofii, Instytut Filozofii, Lublin 2025, ss. CX+135.

Podstawa prawna - W oparciu o uchwałę Rady Instytutu Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wyznaczającej mnie na recenzentkę w postępowaniu o nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii Pani mgr. Paulinie Chojnackiej, przedstawiam ocenę rozprawy doktorskiej pt. „Marsilii de Inghen *Quaestiones super libros I-II, IV-X, XII ‘Metaphysicae’ Aristotelis*. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna księgi VI”. Zgodnie z art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 742, zwana dalej ustawą), rozprawa doktorska powinna prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej, a jej przedmiotem powinno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. **Stwierdzam, że przekazana mi do oceny rozprawa doktorska te warunki spełnia.**

Rozprawa doktorska mgr Pauliny Chojnackiej jest edycją krytyczną fragmentu dzieła Marsyliusza z Inghen, XIV-wiecznego autora, którego prace wywierały duży wpływ na środowiska uniwersyteckie XIV i XV wiecznej Europy. Edycja przygotowana przez Autorkę wpisała się w prace edytorskie nad *Komentarzem* do *Metafizyki* Arystotelesa Marsyliusza z Inghen prowadzone w Katedrze Historii Filozofii w Polsce pod kierunkiem dr hab. Wandy

Bajor, prof. KUL. Efektem tych prac była wcześniej praca doktorska Ks. dr. Łukasza Libowskiego, który dokonał edycji I i II księgi komentarza. Autorka podjęła się edycji księgę VI Marsyliuszowego *Komentarza do Metafizyki* Arystotelesa. Należy podkreślić, że tego rodzaju prace ze swej istoty spełniają warunek nowości – wnoszą nowy wkład w rozwój dyscypliny naukowej, gdyż dostarczają źródeł dla badań mediewistycznych. Autorka w moim przekonaniu wywiązała się bardzo dobrze z powierzonego zadania naukowego, zwłaszcza w zakresie posługiwania się metodami nauk historycznych: opisu przekazów rękopiśmiennych, rozczytania tekstu z rękopisów, ustalenia drzewka genealogicznego kopii czy budowania aparatu krytycznego.

Charakterystyka rozprawy

Praca składa się z trzech części: część pierwsza jest wstępem do edycji krytycznej (s. VII-LXIII), druga stanowi omówienie najważniejszych w przekonaniu Autorki zagadnień filozoficznych, podejmowanych przez Marsyliusza w VI księdze jego komentarza do *Metafizyki* Arystotelesa (s. LXIII-XC), natomiast trzecia część jest edycją krytyczną wspomnianej księgi (1-135). Część pierwsza i trzecia są kanoniczne dla pracy edytorskiej, natomiast Autorka dodając część drugą zachowała interdyscyplinarność swojej pracy – prezentując nie tylko znajomość metod nauk pomocniczych historii czy języka łacińskiego, ale również znajomość problematyki filozoficznej edytowanego tekstu.

W części pierwszej Autorka przedstawiła kluczowe dla wstępu do edycji informacje: czytelnik dowiaduje się, kiedy i gdzie żył autor edytowanego tekstu, z jakimi ośrodkami był związany, którzy autorzy oddziaływali na jego poglądy filozoficzne i jaki on sam wywarł wpływ na środowiska uniwersyteckie. Doktorantka powołując się na kolofony i adnotacje w poszczególnych rękopisach oraz aktualny stan badań nad pismami Marsyliusza określiła daty powstania *Komentarza do Metafizyki*, a następnie przystąpiła do szczegółowego opisu analizowanych kodeksów. Przebadła dziewięć manuskryptów z XV wieku, wskazując zarówno na ich cechy szczególne jak i relacje między rękopisami. Rzetelne przebadanie kodeksów pod względem cech wspólnych, błędów w rękopisach oraz lekcji indywidualnych pozwoliło Autorce na sformułowanie szeregu wniosków dotyczących wzajemnego powiązania i pochodzenia rękopisów (Wstęp, s. L) oraz ustalenia drzewka pokrewieństwa między kodeksami (*stemma codicum*), które przedstawiła w formie grafu.

Kolejny element rozprawy Doktorantka poświęciła opisowi języka i stylowi wypowiedzi Marsyliusza. Zwróciła uwagę na terminy techniczne występujące w omawianej kwestii, charakterystyczne błędy gramatyczne języka łacińskiego obecne w zapisach, różnice w zapisach imion własnych w poszczególnych kodeksach oraz silne zapośredniczenie tekstu Marsyliusza w tradycji ówczesnej logiki. Doktorantka podkreśliła, że na styl Marsyliusza wpłynął klimat intelektualny jego epoki, w którym rozwijała się terministyczna logika i semantyka. Kolejny punkt pracy Autorka poświęciła przytaczanym przez Marsyliusza autorytetom. Z oczywistych względów głównym punktem odniesienia były dla Marsyliusza teksty Arystotelesa, prócz *Metafizyki*, to pisma logiczne - *Kategorie*, *Hermeneutyka*, *Analityki Pierwsze* i *Wtóre*, *Topiki*, poza tym *Fizyka*, *O niebie*, *O duszy* oraz *Etyka Nikomachejska*. Poza pracami Arystotelesa powoływał się on na teksty Awerroesa, Tomasza z Akwinu, Roberta Grosseteste, Piotra Hiszpana, Boecjusza. W komentarzu Marsyliusza pojawiają się odniesienia do Platona, a z autorów XIV wiecznych - do Tomasza Bradwardine'a. Doktorantka podkreśla, że najczęściej Marsyliusz odwołuje się do dzieł z zakresu logiki, poza tym filozofii przyrody i etyki, co wpisuje się w ówczesną *via moderna*.

Kolejną część swojej dysertacji Doktorantka poświęciła relacji *Quaestiones* Marsyliusza do *Quaestiones* Jana Burydana. Wpływ tego ostatniego na Mistrza z Inghen jest niepodważalny, co Doktorantka podkreśliła, przedstawiła ona również aktualny stan badań w tej dziedzinie (E.P. Bos, F. Kok, G. Ciola, W. Bajor), wskazujący na to, w jakim stopniu Marsyliusz był myślicielem oryginalnym. Zwróciła uwagę na podobieństwa strukturalne między komentarzem do *Metafizyki* Burydana i komentarzem Marsyliusza.

Ta część rozprawy kończy się uwagami dotyczącymi zasad edycji: Autorka pracy, tak samo jak ks. dr Łukasz Libowski w swojej edycji, wybrała za podstawę wydania rękopis krakowski, BJ Rkp. 710 III (K₁), powstały w 1408 r. w Pradze. Powodem dla takiego wyboru jest teza o najmniejszej w stosunku do pozostałych rękopisów liczbie lekcji własnych oraz łatwych do wykrycia występujących w nim błędów. Jest to wybór zgodny z wcześniejszymi badaniami przeprowadzonymi przez Mieczysława Markowskiego i Kazimierza Wójcika, którzy uznawali, że podstawą edycji powinien być rękopis K₁ lub K₂.

Doktorantka wyjaśniła, jakie przyjęła zasady edycji tekstu. W edycji została przyjęta pisownia zgodna z zasadami klasycznej łaciny (dyftongi, zmiana ortografii). Niemniej w pracy napotykały pewne niekonsekwencje, które wymagają wyjaśnienia. Autorka zostawiła na przykład średniowieczną formę *idemtitas* (w tekście pl. *idemtitates* – s. 4, n. 75, n. 92) jednocześnie używając klasycznej formy *identitas* (w tekście s. 80, n. 202; s. 116, n. 25). Czy oznaczać to ma, że skryba używał obu wyrażen? Czy może używał ich według Autorki w

różnych sensach? Czy może używał na początku kwestii całego wyrazu *idemptitas*, a następnie skrótu, który Autorka pracy rozczytała i zapisała w formie klasycznej? Podobnie zachowana jest przez Autorkę średniowieczna forma zapisu *secuntur* (np. s. 4, n. 76) zamiast *sequuntur*. Na stronie 5 chyba błędnie zapisana forma – *sicilicet*, zamiast *scilicet*.

Drugą część wstępu Doktorantka poświęciła szczegółowej charakterystyce budowy Marsyliuszowej *quaestio*, a następnie przedstawieniu wybranych zagadnień filozoficznych występujących w kwestii VI komentarza. Doktorantka zwraca uwagę na żywy charakter *quaestio*, która zawiera elementy dialogiczne z hipotetycznym oponentem. Sama kwestia jest rozbudowana - najpierw przytoczone są argumenty opozycyjne wobec stanowiska Marsyliusza, następnie cytaty z *Metafizyki* jako *oppositum* wobec stanowiska oponentów, dalej wykład Marsyliusza z własnymi tezami, poprzedzony elementami metaprzedmiotowymi - precyzacje terminów oraz odniesienia do autorytetów, a na koniec konkluzje komentatora. Koniec kwestii poświęcony jest odpowiedziom na zastrzeżenia podane na jej początku. Jak widać schemat Marsyliuszowej *quaestio* jest rozbudowany w stosunku do klasycznego schematu XIII-wiecznej kwestii, obecnego chociażby w pracach Akwinaty.

Kolejna część dysertacji (23 strony), przedstawiająca wybrane zagadnienia filozoficzne, które omawiał Marsyliusz przy okazji komentowania VI księgi Arystotelesa, jest z punktu widzenia filozoficznego bardzo interesująca, choć zostawia czytelnika z pewnym niedosytem poznawczym, gdyż siłą rzeczy Autorka dokonując edycji rękopisu, co jest głównym celem dysertacji, nie może poświęcić analizom samej filozofii Marsyliusza zbyt wiele miejsca. Autorka omawia pokrótce takie zagadnienia jak: metafizyka jako nauka i jej przedmiot, natura bytu akcydentalnego, zagadnienie *futura contingentia* (tu doktorantka przedstawiła historię tego zagadnienia u wybranych autorów - Arystotelesa, Boecjusza, Abelarda, Tomasza z Akwinu, Piotra Aureola, Wilhelma Ockhama, Tomasza Bradwardine'a), a na koniec koncepcja prawdy i fałszu.

Skrótość tego omówienia generuje pytania ze strony czytelnika. Na przykład, wydaje się, że opis bytu akcydentalnego (*ens per accidens*) zaprezentowany przez Doktorantkę na podstawie Marsyliuszowego komentarza do VI księgi *Metafizyki* może powodować pewne nieporozumienia. Autorka streszcza w następujący sposób fragment q.3 a. 1 n. 50-65: „Wieloznaczność terminu „byt akcydentalny” skłania Marsyliusza do przedstawienia istniejących poglądów na ten temat. Zdaniem jednych jest to termin z Arystotelesowskich kategorii, oznaczający przypadłość, albo zdaniem drugich, jest to rzecz, sygnifikowana formalnie przez te terminy, albo według innych, byt akcydentalny to taki, dla którego mogą być

suponowane dwa terminy akcydentalne, które ze swej natury nie określają siebie nawzajem”. Doktorantka pisze dalej, że „każdy z tych poglądów Marsyliusz odrzuca, uznając, zgodnie z Burydanem, że Arystoteles, prowadząc rozważania o bycie akcydentalnym w księdze szóstej *Metafizyki*, rozumie przez byt akcydentalny zdanie prawdziwe w mniejszości przypadków lub *ad utrumlibet*, podczas gdy bytem *per se* nazywa zdanie prawdziwe lub konieczne zawsze lub w większości przypadków (*semper vel in pluribus*)”.

Należałoby doprecyzować, że Marsyliusz nie odrzuca całkowicie rozumienia „bytu akcydentalnego” jako przypadłości metafizycznej zakorzenionej w substancji. W analizowanej kwestii Marsyliusz, wymieniając możliwe określeniach „bytu akcydentalnego”, pisze, że „ista acceptio entis per accidens non est ad propositum”, czyli stwierdza, że nie są *a propos*, gdy rozważa się problem wiedzy, a wiedza może być wyrażona jedynie w postaci sądów (zdań). Stąd określa byt akcydentalny jako zdanie prawdziwe. Jednak w innych fragmentach swojego komentarza przyjmuje odmienną perspektywę, podyktowaną odmiennym kontekstem rozważań. Na przykład wyraźnie w przedmiotowym sensie o bycie akcydentalnym Marsyliusz pisze w IV kwestii komentarza, rozważając zagadnienie możliwości oddzielenia przypadłości od substancji (kontekst Eucharystyczny), gdzie traktuje przypadłość jako dyspozycję bytu substancjalnego, która to przypadłość — pomijając możliwość cudu — w żaden sposób nie może istnieć sama przez się.

Ponadto warto byłoby wyjaśnić poprzez przykłady sens używanych przez Marsyliusza terminów, dotyczących rodzajów przygodności: *contingens ut raro*, *contingens ad utrumlibet* oraz *contingens ut in pluribus*. Doktorantka zaznacza co prawda w przypisie, że „rzeczy i zdarzenia przygodne, ale występujące rzadko, to *contingentia ut raro*. Rzeczy i zdarzenia przygodne, ale występujące często, to *contingentia ut in pluribus*. Natomiast niejako między nimi znajdują się *contingentia ad utrumlibet* – rzeczy i zdarzenia, które w równym stopniu mogą stać się na jeden z dwóch sposobów, gdzie nie istnieją żadne ograniczenia lub przymus ze strony innych czynników”, ale ich nie ilustruje. Zwłaszcza to ostatnie określenie rzeczy kontyngentnych – *contingentia ad utrumlibet* – staje się zrozumiałe, gdy wyjaśni się dwa pozostałe rodzaje przygodności. Zdarzenia kontyngentne *ut in pluribus* zachodzą prawie zawsze tak samo, co jest uwarunkowane jakimiś prawami fizycznymi czy biologicznymi – na przykład spadanie jabłka z drzewa w dół zgodnie z prawem powszechnego ciężenia. Jest możliwe, choć skrajnie mało prawdopodobne, że jabłko nie spadnie, tylko zatrzyma się w powietrzu – byłoby to zdarzenie kontyngentne *ut raro*. Kontyngencja *ad utrumlibet* z kolei często służyła średniowiecznym myślicielom do opisu zdarzeń wywoływanych przez akty wolnej woli, a więc zdarzeń, które mogą zaistnieć na jeden z dwóch sposobów, a realizacja

dowolnego z nich nie jest podyktowana jakimiś ograniczeniami czy przymusem, a więc prawami natury, biologii czy fizyki.

Powyższe uwagi nie odbierają bynajmniej wartości analizom Autorki, są raczej sugestiami, które warto wziąć pod uwagę, gdyby Doktorantka chciała przygotować edycję do druku lub przygotować artykuł na temat filozoficznych aspektów wydawanego tekstu.

Dysertacja jest napisana dobrą polszczyzną i od strony formalnej nie budzi zastrzeżeń. Doktorantka przedstawia aktualny stan badań nad pracami Marsyliusza, korzysta z literatury obcojęzycznej. Redakcja tekstu jest bardzo dobra, aparat krytyczny został poprawnie zbudowany, wskazano dzieła do których Marsyliusz się odnosił – w aparacie zostały podane rozpoznane cytaty bezpośrednie. Ilość pośrednich cytatów jest niewielka i być może należałoby poszerzyć edycję przy ewentualnym wydaniu pracy drukiem. Bibliografia pracy jest prawidłowo skonstruowana, oddzielono w niej źródła rękopiśmienne i drukowane, w których odrębnie zostały podane edycje klasycznych tekstów, przekłady i opracowania. Praca zawiera wykaz skrótów i symboli oraz fotokopie wybranych stron rękopisów.

Podsumowując: Doktorantka wykazała się licznymi umiejętnościami naukowymi – odczytywania rękopisów, znajomości łaciny średniowiecznej, krytycznej analizy materiału źródłowego, porównania rękopisów, tworzenia aparatu krytycznego, rozpoznania cytatów, korektury błędów zapisu oraz znajomości kontekstu filozoficznego edytowanego tekstu.

*

Stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Pauliny Chojnackiej „Marsilii de Inghen *Quaestiones super libros I-II, IV-X, XII 'Metaphysicae' Aristotelis*. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna księgi VI” spełnia merytoryczne i formalne wymogi stawiane pracom doktorskim. Wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Matylda Kozłowska
29032026